فتوایی درباره یزیدیه[1]

مصطفی دهقان
ترجمه و تلخیص محمدکاظم رحمتی

نوشـته حاضر بخشـی از تلاش نگارنده در تحقیق و ترجمه رسـاله‌ای به نام **الرد علی الیزیدیة** یا **بیان المذهب الطائفة الیزیدیة** اسـت این رسـاله اثری کوتاه در رد یزیدیه است که عالمی به نام ملا صالح کردی هکاری آن را نگاشـت اسـت؛ اما مطلب چندانی درباره او دانسـته نیست. بخشی از این متن پیشتر به صورت ناقص اما به چاپ رسـیده بود. نسـخه‌ای از این رسـاله در مجموعه اسـماعیل حقی بک ازمیری است که در کتابخانه سـلیمانیه قرار دارد. نسـخه ای دیگر از آن به تاریخ کتابت ۹۸۰ در کتابخانه آیت الله مرعشـی (قم، به شـماره ۲۳۸۶) وجـود دارد. اهمیت متن حاضـر در تحلیل و بحثی فقهی از یزیدیه و نحوه سـلوک دیگر مسـلمانان با آنهاست؛ خاصه اشـاره مؤلف به اینکه یزیدیان در معرض حملات دیگر مسلمانان بوده‌اند، نکته جالب توجهی است.

من جمله فتاوی مولی المحقق البر المدقق مولانا صالح الهکاری، مفتی کردستان، فی بیان مذهب الطائفة الیزیدیة.

بسم الله الرحمن الرحیم

اللهم ألهمنا الصواب، و فصل الخطاب و جنبنا الغی و العی و الارتیاب، وهب لنا من لدنک رحمة انک

---

۱. مجله مطالعات کردی ***(The Journal of Kurdish Studies)*** که توسط انتشارات پترس منتشر می‌شود، در سال ششم، ۲۰۰۸، شماره تازه منتشر شده خود را تماماً به بحث از فرقه یزیدیه اختصاص داده است. استاد ارجمند آقای مصطفی دهقان نیز مقاله‌ای در این شماره منتشر کرده‌اند، که نوشتار حاضر خلاصه‌ای از آن مقاله است:
Mustafa Dehqan,"The Fatwa of Mala Salih Al-Kurdi Al-Hakkari: An Arabic Manuscript on The Yezidi Religion, pp.140-162.

انت الوهاب، أما بعد فهذه کلمات فی بیان مذهب الطائفة الیزیدیة، و حکمهم، و حکم الأموال الکائنة فی یدیهـم. إعلم أنهم متفقون علی أباطیل من عقائد و أقاویل کلها مما یوجب الکفر، العنیذ و الظلال البعید. فمنهـا أنهـم ینکرون القرآن و الشـرع، و یزعمون أنه کذب، و أن مثل هذیانات شـیخ فخر هی المعتمد علیها، و التی یجب أن یتمسـک بها، و لهذا یهاون علمـاء الدین و یبغضونهم، بل إن ظفروا بهم یقتلونهم بأشنع قتل، کما وقع غیر مرة. و إن وقعت الکتب الاسلامیة بأیدیهم یلقونها فی القاذورات بل یمزقونها و یتغوطون و یبولون علیها، و ذلک مشهوره لا سترة به.

و منها أنهم یحلون الزنا اذا جری بالتراضی. أخبرنی من أثق بخبره أنه رای ذلک مسـطوراً فی کتاب ینسـوبه إلی الشـیخ عدی یسمونه جلوه[1]. و منها أنهم یفضلون عدیاً علی رسول الله علیه السلام بمراتب، بل یقولون أنه لا مناسبه بینهما، و منها أنهم یصفون الله تعالی بصفات الأجسام کالأکل و الشرب و القیام و العقود و غیرها.

و منها أنهم یحکون حکایات فی شـأن الله تعالی و رسـوله و الشیخ عدی تشتمل علی ذکر تذلل الله تعالی و رسـوله بین یدی الشـیخ عدی، و علی تحقیر شـأنهم، و الاستهزاء بهما، و تضجره عن ترددهما الیه، و اسـتغنائه عن صحبتهما و ملاقاتهما، و غیر ذلک مما یجب تنزیه شـأن الله تعالی و رسوله عنه. و منها أنهم یمکنون شیوخهم من زوجاتهم و محارمهم، و یستحلون ذلک بل یتعبدون به.

و منهـا أنهم یصرحون بأن لا فائدة فی الصلاة، و لا بأس فی ترکها و هی لیسـت بواجبة بل الواجب طهارة القلب و صفاؤه. و منها أنهم یعتقدون ان اللاش[2] أفضل من الکعبة، و أنه لا فائدة فی زیارتها لمن یقدر علی زیارة اللاش. و منها أنهم یسـجدون للاش و لکل مکان شریف بزعمهم، خصوصاً لعلم عدی. فإنهم یدعون أن من لایسـجد له کافر، و معلوم أن هذا السـجود کالسجود للصنم و الشمس، بله هو هو، لا کالسـجود بین یدی العلماء و الامراء و المشـائخ. فإنه یحتمل وجهین دون هذا، و انکار هذا مکابرة ظاهرة.

و منها أنهم یعقدون أن عدیاً یجعل امته یوم القیامة فی طبق یحمله علی رأسه، و یذهب بهم إلی الجنة علی رغم الله و ملائکته. فهذه بعض أقوالهم الفضیحة و أفعالهم القبیحة، و قد تواترت عند من خالطهم أو إسـتخبر أحوالهم. ثم إنی سمعت غیر واحد ممن استکشف مضمرات صدورهم الخبیثة یقول إنهم ثلاث فرق: إحداها غلاتهم الذین قالوا أن عدی بن مسـافر هو الله نفسـه و الثانیة الذین یقولون أنه سـاهم الله تعالی فی الألوهیة، فحکم السـماء بید الله، و حکم الأرض بید الشـیخ عدی. و ثالثها هی الذین یقولون

۱. مراد عدی بن مسـافر هکاری (متوفی ۵۵۷) اسـت که شـخصیتی محترم در نزد یزدیان اسـت. برای اطلاع یافتن دربـاره وی بنگریـد به: ابن اثیر، الکامل، ج ۱۱، ص ۱۰۸؛ ابن خلـکان، وفیات الاعیان، ج ۳، ص ۲۵٤؛ ابن الوردی، تاریخ ابن الوردی، ج ۲، ص ٦٤-٦٦.

۲. لالش روسـتایی در نزدیکی موصل اسـت که از مراکز مهم مذهبی یزیدیان است. برای توصیفی از روستای لالش بنگرید به:

C.J. Edmonds, ***A Pilgrimage to Lalish*** (London, 1967).

إنه لیس الله، و لیس شریکا له، ولکن عند الله بمنزلة الوزیر الکبیر لا یصدر من الله تعالی أمر من الأمور إلا برأیه و مشورته.

و الظاهر أن اصل مذهبم علی ما اســتقرت و تفحصت یؤول إلی الحلول، و لذلک یوالون النصاری و یســتصوبون بعض إعتقاداتهم، و لا خفاء فی أن هذه المذکورات کلها مما یوجب أشــنع الکفر و أقبحه. فهــم إذن إمــا کفره أصلیه، کما نقل عن بعض کتب المذهب و نســب إلی أصــل المذهب. فإنه نقل عن کتاب **المتفق و المختلف** إن الظاهر من مذهب مالک أنه بظهور أحکام الکفر فی بلد تصیر دار حرب، و هو مذهب شــافعی و أحمد و إتفقوا علی أنه تغــذم أموالهم و فی **الصغیر** عن أبی حنیفه أن البطن الأول مرتــدون، و البطن الثانــی کفار أصلیون. و إما مرتدون بارتداد آباؤهم الأولون و بقوا علی ذلک قرناً بعد قرن، و من لم‌یکفرهم فأما لجهله بحالهم فممذور و «شــفاء العی السؤال»، و أما لعدم التمییز بین أسباب الکفــر و الأیمــان، أو لخوف منهم، أو لطمع فــی أیدیهم، أو لرضاء بمذهبم، أو لمــراء جبل علیه، فأمره لایخفی فی قانون الشرع.

ثم إنهم قد یظهرون الإســلام، و یتلفظون بالشــهادتین ، و یصلون تقیة و ســتراً لمذهبم عند أهل حق، فهل یصیرون بمجرد ذلک مسلمین، و یعصمون به دماءهم؟ أم لابد من الرجوع عما إعتقدوا من الأباطیل کلهــا، و الندامــه علیها، و الإقرار ببطلانها؟ الجواب : أن الظاهر مــن عباره الفقهاء فی باب توبة المرتد و إسلام الکافر اعتباها و عدم قبول التوبة بدونها. قال فی **الأنوار** توبة المرتد و إسلام الکافر أن یشهد أن لا اله إلا الله، و أن محمداً رســول الله، و یتبرء من کل دین یخالف الإســلام، و یرجع من کل اعتقاد هو کفر، هذا و ظنی أنهم لو أجبروا و أکرهوا أو عدوا بکل مکروه لم‌یتبرءوا عن معتقدهم فی عدی و یزید و لاش و غیر ذلک من شــیوخهم، و من آرائهم، علی أنهم زنادقه و الزندیق، إذا لقو الذین آمنوا قالوا آمنا و اذا خلوا إلی شــیاطینهم قالوا إنا معکم (بقره / ۱۴)، و توبه من هذا شــأنه لا یقبل فی وجه، قال فی **الصغیــر** و علیه مالک و أحمد و أبو حنیفه فی أحدی روایته، قال فی **الروضة**. قال الرویانی[۱] فی **الحلیة** و العمل علی هذا.

و علی التقدیرین لانزاع فی حرمة مناکحتهم، و أکل ذبیحتهم، و تقریرهم فی الدیار الإسلامیة بالجزیة و غیرها، و مباشرة أنکحتهم، و فی وجوب قتلهم و مقاتلتهم حیث لهم شوکة، و فی إهدار دمائهم، و غیر ذلک. و أما حکم الأموال الکائنة بأیدیهم فإن قلنا أنهم کفرة أصلیون، فعلی ما نقل من **المتفق و المختلف**، و إن قلنا بارتدادهم، فما تلقاه صغیرهم عن کبیرهم بالموت فهی فیء، إذ لا توارث بینهم کما لایخفی.

و أما ما إکتســبوه بالمعاملات من البیع و الشــری و الإجارة و غیرها، أو بالغصب و النهب و الســرقة و نحوهــا. فــإن کانت هذه التصرفــات صادرة منهم مع بعضهم فهو تصرف اما فــی الفیء و اما فی المال

۱. ظاهراً مراد ابوالمحاسن عبدالواحد بن اسماعیل رویانی است که به دست اسماعیلیان در ۵۰۲ به قتل رسید. قبر او اینک در شهر آمل و در جایی به نام گنبد شمس آل رسول قرار دارد. برای شرح حال رویانی بنگرید به: ابن خلکان، وفیات الاعیان، ج ۳، ص ۱۹۸-۱۹۹.

الضایع، إذ ما فی أیدیهم لایخلو عن هذین القسمین کما سینکشف، و لیس لهم التصرف فیهما. و إن کانت صادرة منهم مع المسلمین و الذمیین فما عرف المأخوذ منه وجب رده الیه عند القدرة لفساد معاملاتهم کما تقرر فی باب الردة، و إن لم یعرف المأخوذ منه فهو من الأموال الضایعة. فأعلم أنه لایتصور لهم مال فی‌الغائب و یحتمل أن یجعل موقوفاً علی رجوعهم أو قتلهم. و أما ما إشتهر فی الکتب من أن مال المرتد موقوف فذلک یتصور فی مرتد من کان مسلماً زماناً و حصل بیده حال إسلامه مال هو له بحکم الید و القابلیة، ثم شقی و قطع الإسلام فإن تاب إستمر ملکه، و إن مات أو قتل علی کفره صار فیئاً، و أما الذین نحن بصددهم فلیسوا کذلک فإنهم لو فرض إسلامهم و حسن حالهم، کان حکم الأموال الکائنة بأیدیهم علی ما ذکر، فکیف حال إصرارهم علی کفرهم! و هذا مما لا ینبغی أن یناقش فیه عند الانصاف و ترک المراء.

فإن قیل: صبیانهم محکوم علیهم بالإسلام، فما حصل لهم من الأموال حال صبائهم و یجب أن یکون موقوفاً، فلم قلت لا یتصور لهم مال یکون موقوفاً؟ قلنا : القول بإسلام صبیانهم مرجوح زیفه صاحب‌الروضة و جزم بأنهم أیضاً مرتدون کآبائهم. و بتقدیر التسلیم یکون تصرفاتهم أیضاً باطلة لکونهم غیر مکلفین و الوالی لهم یمکنهم من التصرفات بالبیع و الشری و غیرهما، أو یتصرف لهم، أو یقبل لهم شیئاً بالأیهاب و الوصیة و غیر ذلک، و حال إرثهم کما ذکر فلا یتصور لهم أیضاً مال یجعل موقوفاً کالبالغین.

و أما القول بأنه یحتمل أن یکون فیهم من لیس منهم من المسلمین أو الذمیین، أو یکون بأیدیهم مال مسلم بغصب أو نهب أو غیر ذلک، و بأن مال الفیء و الغنیمة یجب قسمته، و المال الضایع یجب أن ینظر فیه الامام، فسلم لاینکره احد، لکنه غیر مختص بما فی أیدی هؤلاء و مایؤخذ منهم إذ یتصور ذلک فی سائر الکفار الحربیین، فمثلاً أن یکون فی الکرج مسلم، أو یکون بأیدیهم مال مسلم، بل هو واقع، فإن أوجب ذلک الکف عنهم و عما بأیدیهم أوجب الکف عن الحربیین و عما بأیدیهم، و لا قائل به.

علی أن الکلام فیمن علم أنه منهم، و کذا وجوب قسمة الفیء و الغنیمة، و وجوب نظر الإمام فی المال الضائع إن أوجب الإعراض عما بأیدیهم، أوجب الإعراض عن الأموال المأخوذة من أهل الذمه فی زماننا هذا فانها إما مال ضائع أو فیء، مع أنه لایقع فیها قسمة اصلا و لاینظر الائمة فیها کما هو حق النظر ثم انها توخذ بالباطل بل مع انواع الظلم و اکثر فقهاء النواحی لایتحاشون عن تعاطیها و لایبحثون عن أنها کیف أخذت و ممن أخذت و علی أی جهة أخذت. بل لایتطرق ببالهم شبهة فی ذلک فضلا عن الحرمة! و إذا سئلوا عن أموال هؤلاء المشرکین فتارة یقولون إن کفرهم غیر ثابت، و تارة یقولون إنهم مسلمون إذ یتکلمون بالشهادتین، و تارة یقولون أموالهم موقوفة علی قتلهم الی غیر ذلک من الاعتذارات الباردة الصادرة من غیر تأمل و إعمال روية، و الحال إنا مأمورون بأن نقول الحق أینما کنا، و لانخاف فی الله لومة لائم. وفقنا الله لمایحب و یرضی إنه خیر الموفقین، و الحمد لله رب العالمین. تم فتوی العالم العامل بعلمه ملا صالح الکردی، تغمده الله بغفرانه بحق محمد و آله فی شهر محرم سنة ۹۸۰.